

né chrání ve spojeneckých městech ty řádné, pokládajíce pro sebe za užitečné ty nejlepší v městech vždy chránit.

15. Někdo snad namítne, že síla Athéňanů záleží v tom, aby spojenci byli schopni platit peněžní příspěvky; ale demokratům se zdá výhodnější, má-li spojenecké peníze jeden každý z Athéňanů, kdežto oni jen tolik, aby žili a pracovali, neschopni proti nim něco podniknout.

16. Zdálo by se, že athénský lid si neporadil dobře ani v tom, že nutí spojence plout k přelíčením do Athén. Oni však mají na druhé straně dobře spočítáno, co výhod to athénskému lidu přináší. Předně tu, že bare díky soudním poplatkům po celý rok soudcovský plat. Dále: aniž by vysílali lodi, sedíce doma spravují spojenecká města a chrání na soudech straníky lidu, kdežto protivníky hubí; kdyby však mělo každé (město) možnost soudit se doma, pak by ve svém rozhořčení na Athéňany byli vyhladili ze svého středu ty, kteří byli největšími přáteli athénskému lidu. 17. Mimoto má athénský lid z toho, že spory spojenců se rozsuzují v Athénách, tento zisk: předně stát dostane více z jednocentního peirajského cla; dále, má-li kdo činžovní dům, vede se mu lépe; dále i tomu, kdo má potah nebo otroka k pronajmutí; konečně díky návštěvám spojenců se mají lépe i hlasatelé. 18. Mimoto kdyby sem spojenci nedocházeli k soudu, hleděli by si z Athéňanů jen těch, kteří plují ven, totiž stratégů a velitelů trojveslic a posů; takto však je jeden každý ze spojenců nucen lichotit athénskému lidu, neboť nahlíží, že přijde-li do Athén, nemá se soud prohrát ani vyhrát jinde než před lidem, což je v Athénách zákonem; a tak je nucen soudům poklonkovat a chytat za ruku každého, kdo vejde. Proto jsou tedy ze spojenců více (než cokoli jiného) otroci athénskému lidu. 19. Mimoto, protože (Athéňané) mají v zahraničí majetky a vysílají do ciziny úředníky, naučili se vládnout veslem oni sami i jejich průvodci, aniž to pozorovali; vždyť člověk, pluje-li často, musí se chopit vesla, on sám i jeho otrok, a osvojit si námořnické názvosloví. 20. Zkušenost s plavbami a cvik z nich dělá i dobré kormidelníky; vycvičili se totiž jedni kormidlováním na korábu, druzí na vlečné lodi, jiní odtud přešli na trojveslice; většinou však dovedou veslovat hned, jak vkročí na (válečné) lodi, protože se v tom celý život cvičili.

2,1. Těžká pýchota, o které se zdá, že je v Athénách v nejméně dobrém stavu, je (skutečně) taková a sami se pokládají za slabší i počtem skrovnější, než jsou nepřátelé; avšak proti spojencům, kteří odvádějí daň, jsou i na souši nejzdatnější; také jsou toho názoru, že jejich pýchota je dostatečná, jsou-li silnější než spojenci ... 3. Ze všech pevninských měst, nad kterými Athéňané vládnou, ta veliká se jim podrobují ze strachu, malá pak hlavně z nutnosti; vždyť není žádného města, které by nepotřebovalo něco dovážet nebo vyvážet, a to mu nebude možno, nebude-li poddáno vládcům moře ... 9. Co se týče obětí a obřadů a slavností a posvátných okrsků, uvědomil si lid, že každý z chudých nemá možnost obětovat, hodovat, stavět chrámy a bydlet ve velkém krásném městě, a našel způsob, jak to zařídit. Obětuje tedy stát na vlastní útraty množství žertev, ale je to lid, který hoduje a dostává z žertev podíl. 10. Tělocvičny, koupelny a šatny mají sice bohatí své vlastní, (alespoň) někteří, ale lid si staví sám pro sebe četná vlastní cvičiště, šatny a lázně a dav jich užije víc než ti zamožní a než menšina. 11. Oni jediní jsou schopni přivlastňovat si bohatství Řeků a barbarů. Je-li totiž některá obec bohatá na loďařské dříví, kam je bude dodávat, nezíská-li si pány moře? Co když některá obec je bohatá na železo nebo měď nebo plátno, kam je bude prodávat, nezíská-li pána moře? Právě z těchto věcí jsou moje lodi: od jednoho mám dřevo, od druhého železo, od třetího měď, od jiného plátno, od jiného vosk.

12. Mimoto nedovolí (Athénané) vyvážet jinam - sice ti, kdo se nám stavějí na odpor, budou z plavby po moři vyloučeni. A já, aniž hnu pratem, díky moři všechny tyto (dary) země mám, zatím co žádný jiný stát z nich nemá ani dva: jeden a týž nemá dříví a len, nýbrž tam, kde je nejvíce lau, je země holá a bez lesů; ani měď a železo nepochází z jedné a téže obce, ani jiné dvě či tři (suroviny) nemá jediný stát, nýbrž jeden má to, druhý ono. 13. Mimoto ještě z každé pevniny buďto vybíhá mys nebo před ní leží ostrov anebo je tam nějaká úžina; mohou tam proto vládcové moře držet své lodi a obyvatele pevniny utiskovat.

14. Jedné věci se však Athénánům nedostává: kdyby totiž jakožto vládcové moří obývali ostrov, měli by sice možnost podle libosti páchat škody, ale sami by nemohli nic utrpět, (alespoň) dokud by ovládali moře, a jejich země by nemohla být zpusťována ani vystavena nepřátelům; takto však jsou, (alespoň) athénští rolníci a boháči, nepřáteli ohroženi více, kdežto lid, jsa si dobře vědom, že mu nemají co podpálit ani zpusťovat, žije bezstarostně a neponižuje se před nimi.

15. Mimoto by byli, kdyby bydleli na ostrově, prosti ještě jiné obavy, že totiž budou zrazeni do oligarchů, že brány budou otevřeny a že do nich vpadnou nepřátelé; vždyť jak by k tomu mohlo dojít, kdyby sídlili na ostrově? A kdyby žili na ostrově, (byli by si jisti), že nedojde ani k žádnému povstání proti lidu; takto však, kdyby se někteří vzbouřili, vzbouřili by se spoléhající na nepřátele, že si je přivedou do země; naopak kdyby žili na ostrově, byli by (demokraté) i v tomto směru bez starostí. 16. Protože jim tedy na počátku nebylo dáno osídlit ostrov, počínají si teď takto: svůj majetek si ukládají na ostrovech, spoléhající na svou mořevládu, ale Atiku nechávají pustošit; uvědomují si totiž, že kdyby se nad ní slitovali, pozbyli by jiných, větších hodnot ...

19. Po mém mínění rozpoznává lid v Athénách (dobře), kteří z občanů jsou řádní a kteří špatní, a na základě tohoto poznání mají rádi ty, kdo jim jsou k užítku a prospěchu, i když jsou špatní, kdežto ty řádné spíše nenávidí; nevěří totiž, že jejich výbornost je způsobilá napomáhat ku blahu lidu, nýbrž k jeho škodě; naproti tomu však někteří, kteří skutečně k lidu patří, nejsou lidového původu. 20. Samému lidu sice demokracii promíjím; vždyť každému lze odpustit, zajišťuje-li si dobré bydlo; kdo však, ač sám k lidu nepatří, se rozhodl raději bydlet ve státě demokratickém než v oligarchickém, ten je hotov lovit v kalných vodách, a pochopil, že ničema se spíše ztratí v obci demokratické než oligarchické.

3,1. Co se athénské ústavy týče, nechválím ten způsob; jakmile se však rozhodli pro demokratické zřízení, pak si podle mého mínění hlídají demokracii dobře, užívající těchto prostředků, které jsem vylíčil. A ještě tohle, jak vidím, bývá Athénánům vytykáno, že někdy tam může člověk rok sedět a nedočkat se vyřízení své věci u rady nebo lidu; i to se v Athénách stává jen proto, že pro množství řízení nejsou s to všechny odeslat s porizenou. 2. Jak by také byli s to, když předně musí slavít tolik slavností jako žádný řecký stát - při těch je stěžejí možno něco vyřídit (i když jde o) veřejné věci - a za druhé rozsoudit tolik při soukromých i veřejných a prověřit tolik (odstupujících) úředníků, že ani na celém světě dohromady se tolik nerozsoudí? A rada musí konat mnoho porad o válce, mnoho o peněžních důchodech, mnoho o vydávání zákonů, mnoho o běžných věcech státu i spojenců, i příspěvky (od nich) přijímat a pečovat o loděnice i chrámy. Je na tom něco divného, když při tolika starostech nejsou s to projednat záležitosti všech? 3. Někteří však říkají: "Dostaví-li se někdo před radu nebo lid s penězi, pořídí." S těmi bych souhlasil, že za peníze se dá v Athénách mnoho poříditi a že by se pořídilo ještě více, kdyby dávalo peníze ještě více lidí; ale jedno vím dobře, že stát není s to projednat věci všech žadatelů, ani kdyby jim někdo dával sebevíce zlata

a stříbra. 4. Dále je nutno řešit i takové právní případy, jako když někdo nevystrojí loď nebo zastaví obecní pozemek; mimoto je třeba rozhodnout, kdo ponese náklady na sbor pro Dionýsie, Thargélie, Panathénaie, pro slavnost Prométheovu i Héfaistovu, (a to) rok co rok; každý rok se určuje k vystrojení trojveslic čtyři sta občanů a mezi těmi, kteří si to přejí, je (ještě) třeba rok co rok rozhodovat; mimoto prověřovat (nastupující) úředníky a rozhodovat o odvoláních (uchazečů) a přezkoumávat sirotky a zřizovat dozorce nad vězni. 5. To tedy rok co rok. Čas od času je třeba soudit (velitelské zločiny), či naskytne-li se nějaký jiný nenadálý přestupek, dopustí-li se někteří neslýchaného násilí nebo zachovají-li se bezbožně. Velmi mnoho pomímám; to hlavní je řečeno - až na předepisování (společenských) příspěvků; ty se zpravidla předepisují každého čtvrtého roku ...

10. Mám dojem, že si Athénané počínají nedobře i v tom, že se při občanských rozbrojích ve státech stavějí na stranu horších. Oni to však činí úmyslně. Kdyby se totiž rozhodovali pro ty lepší, rozhodovali by se pro ty, kdo jsou jiného smýšlení než oni; vždyť v žádném státě není to nejlepší nakloněno lidu, naopak v každé obci je lidu oddáno to nejhorší, protože rovný je vždy oddán rovnému; proto si tedy Athénané hledají toho, kdo k nim patří. 11. Kdykoli se pokusili postavit se na stranu lepších, neprospělo jim to; naopak, za krátký čas byl lid v Boiótii zotročen, jindy zase, když se spojili s nejlepšími v Milétě, za krátký čas od nich (oni) odpadli a lid potřeli, a když místo s Messéňany se spojili se Sparťany, za krátký čas si Sparťané Messéňany podmanili a vedli válku s Athénany.

12. Někoho snad napadne, že tedy v Athénách nikdo není nespravedlivě stížen atimí. Já však pravím, že někteří jí nespravedlivě stíženi jsou, ale že jich je jen málo. Avšak málo lidí nestačí, aby ohrozili athénskou demokracii; vždyť lidé, kteří jsou atimí stíženi právem, zpravidla žádné (pikle) nekují, nýbrž ti, kteří jsou (jí stíženi) neprávem. 13. A jak by tedy někdo mohl myslit, že v Athénách je neprávem stíženo atimí množství lidí, když tam úřady zastává lid a když se v Athénách trestá atimí protizákonné úřadování, protizákonné řeči a protizákonné skutky? To je třeba uvážit a upustit od myšlenky, že v Athénách hrozí od lidí stížených atimí nějaké nebezpečí.

4. Spartský stát

Zatímco athénský stát byl státem s vyspělou řemeslnou výrobou a velmi rozvinutým obchodem, zejména zahraničním, zůstávala Sparta po celá dlouhá staletí primitivní agrární zemí, do sebe uzavřenou, se společenským zřízením, poznamenaným ještě celou řadou přežitků prvotně pospolné formace (společné vlastnictví výrobních prostředků - půdy a heilotů, společné stravování, volné postavení ženy apod.)

Spartská ústava byla oligarchická: lidové shromáždění nemělo větší politický význam, vládní moc soustřeďovala ve svých rukou gerúsia (rada starších, do které patřili i dva spartští králové) a sbor pěti eforů. Efoři byli původně pomocníky králů, později se z nich stal orgán spartské aristokracie.

O spartském státě zařazují dva dokumenty: první, který je převzat z Plutarchových Životopisů, charakterizuje tzv. Lykurgovu ústavu: Lykúrgos byl podle spartské tradice zakladatelem a tvůrcem lakedaimonského státního zřízení a práva.

Druhý úryvek tvoří slavná Aristotelova kritika spartského zřízení. Je převzata ze spisu Politika.

Pasáže z Plutarcha cituji podle vydání Životopisy slavných Řeků a Římanů I, Praha 1967; úryvek z Aristotela z Leichterova vydání Politiky, Praha 1939 (přeložil Antonín Kříž).

A) PLUTARCHOS, Lykúrgos, 5; 6; 8; 9; 24; 28.

5. Avšak Lakedaimonané pohřešovali nepřítomného Lykúrge a často pro něj posílali, neboť králové mají jméno a důstojnost, ale jinak nic, čím by se lišili od lidu, kdežto Lykúrgos má povahu vladařskou a schopnost občany si získat a vést. Ba ani samým králům nebyla přítomnost tohoto muže proti vůli, naopak doufali, že budou méně vydáni na pospas bujnosti lidu, bude-li on přítomen. I navrátil se k občanům, kteří takto smýšleli, a jal se ihned rušit dosavadní poměry a měnit obecné zřízení, neboť částečné zákony nemohou nic uskutečnit ani nést užitek, jako když někdo neodstraní z těla chorobného a všelikými neduhy naplněného onu směsici závad, nevymění jí léky a pročišťovacími prostředky a nezačne nový způsob života. .... Z většího počtu nových Lykúrgových zřízení nejpřednějším a nejdůležitějším bylo ustanovení rady gerontů, o němž Platón říká, že v největší míře přispělo k blahu i umírněnosti, neboť bylo přimíšeno k bující královské moci a nadáno stejným právem. Neboť obec, která semtam kolísala a klonila se hned na straně králů k samovládě, hned zas na straně lidu k lidovládě, když se nyní moc gerontů položila doprostřed jako přítěž a nabyla tím rovnováhy, získala nejbezpečnější pořádek a klid, poněvadž oněch dvacet osm starců se jednak pokaždé stavělo na stranu králů, bylo-li třeba postupovat proti lidovládě, jednak zase posilovali lid, aby nedošlo k tyranidě . . . . .

6. I dal si na tomto novém úřadu Lykúrgos tak záležet, že o něm přinesl z Delf věštbu, kterou nazývají rhétra. Zní asi takto: "Když jsi vystavěl chrám Diovi Syllanioví a Athéně Syllanii, když jsi dal zříditi fýly a oby a když jsi ustanovil radu třiceti starců s náčelníky, shromažďuj čas od času lid mezi Babykou a Knakiómem a tam přednášej návrhy i je odmítej, ale lidu náleží vláda a moc." V oněch slovech "zříditi fýly a oby" je význam rozvrhnout a rozdělit národ na třídy, z nichž jedny nazval fýly, druhé oby. Náčelníky se nazývají králové, apella-zein značí shromažďovat lid, neboť Lykúrgos odvodil počátek a původ tohoto zřízení od Apollóna Pýthijského. Babyku a Knakión nyní nazývají Oinús. Aristotelés uvádí, že Knakión byla řeka, Babyka most. Uprostřed nich konávali Lakedaimonané shromáždění lidu, neboť tehdy nebylo ani sloupořadí ani nijaké jiné úpravné zařízení. Lykúrgos se totiž domníval, že tyto věci docela nic nepřispívají k dobré po-

radě, ba spíše jsou na škodu, neboť činí mysl shromážděných titěrnou a nadutou prázdnou domýšlivostí, když mužové rokující v radě buď pohlížejí na sochy a obrazy nebo na divadelní jeviště anebo na stropy radnic nádherně vyzdobené. Když pak se lid shromáždil, nedovolil přednésti návrh ostatních nikomu leč radě gerontů a králů, ale lid měl výsostné právo jejich návrhy potvrdit nebo odmítnout.

Ale když lid později vypouštěním některých částí nebo zas jejich doplňováním usnesení rady přerušoval a násilně převracel, králové Polydóros a Theopompos připojili tajně k oné rhotice ještě tento doplněk: Kdyby se však lid chtěl rozhodnout pro něco nenáležitého, nechť kmeti a náčelníci odpadnou, to znamená, ať nedají svůj souhlas, nýbrž ať se naprosto vzdají a lid rozpustí, poněvadž rozhodnutí převrací a přeměňuje proti obecnému dobru. . . . .

7. Ačkoliv Lykúrgos tímto způsobem státní správu smísil, přece jen jeho následovníci pozorovali, že oligarchie je ještě bezuzdná a mocná, že se nadýmá a vzpouzí, i vložil na ni, jak říká Platón, ještě jako uzdu moc eforů, kteří poprvé byli ustanoveni s Elatem v čele asi 130 let po Lykúrgovi, a to za krále Theopompa.

8. Druhé pak a nejdůležitější z obecných zařízení Lykúrgových bylo rozdělení pozemků. Poněvadž byla tehdy ve Spartě hrozná nerovnost a mnoho nemajetných a chudých dotíralo na obec, bohatství však se nahnulo jen k některým, tu Lykúrgos, chtěje vypudit jednak pychu a závist, jednak zločinnost a hýřivost a nad toto všechno ještě těžší a větší neduhy obce, totiž bohatství a chudobu, přemluvil občany, aby veškeré pozemky spojili v jediný lán a pak znova rozdělili a potom aby všichni spolu žili ve vzájemné rovnosti, majíce stejný podíl výživy, takže by přednost vyhledávali v ušlechtilosti, poněvadž by pak mezi jedním a druhým nemělo být žádného rozdílu a žádných nerovností kromě té, kterou určuje hana špatnému jednání a chvála ušlechtilým činům.

Když tento svůj návrh uváděl ve skutek, rozdělil celou lakónskou zemi mezi okolní obyvatele na třicet tisíc přidělů, avšak pozemek náležející k obvodu města Sparty na 9000 dílů; tolik přidělů totiž připadlo samotným Sparťanům . . . . . I byl přiděl každého tak veliký, že každému muži přinášel jako výtěžek sedmdesát medinů ječmene a ženě dvanáct, a k tomu poměrné množství tekutých výrobků. Domníval se, že tolik jim postačí, totiž výživy k blahobytu a dostatečně i pro zdraví a nadto že nic víc nepotřebují.

9. Když se pak rozhodl i pro rozdělení movitého majetku, aby po všech stránkách zrušil nerovnost a nestejnost, a když viděl, že by přímé odnětí přijali občané s nelibostí, přistoupil k tomu jinou cestou a překonal touhu po majetku politickým opatřením. Neboť předně zrušil všechny zlaté a stříbrné peníze a nařídil, aby se užívalo jen železných, a těm dal při značné velikosti a váze toliko nepatrnou cenu, takže bylo zapotřebí k uschování drobných peněz v ceně 10 min veliké místnosti v domě a potahu k jejich odvezení. Po tomto zavedení vymizelo ze Sparty mnoho druhů zločinů . . . . .

Potom začal dávat výhost nepotřebným a zbytečným uměním. Ale větší část jich i kdyby by je byl nikdo nevyháněl, musela se sama vytrátit zároveň se znehodnocenou měnou, neboť neměla odbyť svých děl. Vždyť železná mince se nemohla dovážet k ostatním Řekům, kde neměla cenu a byla k smíchu, takže ani nebylo možno nakupovat cizí zboží a tretky, ani žádná kupecká loď neplula do přístavů, ani do Lakóniky nepřicházel žádný učitel výmluvnosti ani potulný věštec, ani svůdce ani žádný výrobce zlatých nebo stříbrných šperků, poněvadž tam nebyly peníze. A přepych, jsa takto poněkud zbaven toho, co mu nadřezovalo a jej pěstovalo, hynul sám sebou.

10. Poněvadž však zamýšlel ještě více potírat přepych a odstranit chtivost po bohatství, zavedl třetí a nejvýtečnější opatření, totiž obyčej společného stravování, tak, aby se občané společně scházeli a užívali společných a ustanovených pokrmů a jídel, doma však nesměli obědovat ležíce přitom u stolu na nádherných přehozech a jsouce krmení potmě rukama posluhovačů a kuchařů jako žravá zvířata, přičemž by si kazili mravy i těla, nakloněná všelikému druhu prostopášnosti a obžerství, jež si vyžaduje dlouhého spánku, teplých koupelí, mnoha pokojů a téměř každodenního ošetřování nemocného.

24. Výchova se vztahovala na muže až do dospělého věku. Nikomu totiž nebylo dovoleno žít, jak by sám chtěl, nýbrž měli právě tak jako ve vojenském táboře i způsob života vymezený k službě obce i zaměstnání stanovené obecnými potřebami, a poněvadž se domnívali, že nepatří sami sobě, nýbrž vlasti, proto po celou tu dobu, kdy nebylo přikázáno nic jiného dělat, měli dozor nad chlapci a buď je něčemu užitečnému učili, nebo se sami učili od starších. A to byla jedna z těch skvělých a blahodárných výhod, jež Lykúrgos svým spoluobčanům zjednal, že měli dostatek volného času, poněvadž naprosto nebylo dovoleno zabývat se řemeslem; a rovněž vydělávání peněz, které bývá spojeno s obtížemi a námahou, nebylo nikterak zapotřebí, neboť bohatství se stalo nežádoucím a bezcenným.

Pádu jim obdělávali heilótové, a ti za to odváděli sjednaný poplatek.

28. V tom tedy není nejmenší stopa nějakého bezpráví nebo sobectví, jež někteří Lykúrgovým zákonům vyčítají, že se prý znamenitě hodí pokud jde o statečnost, ale nepostačují spravedlnosti. Avšak takzvaná krypteia u nich, je-li to vskutku jedním z Lykúrgových zařízení, jak zjišťuje Aristotelés, ta asi též způsobila u Platóna takovouto domněnku o této státní správě a o tomto muži. Ta věc se měla takto: Vychovatelé jinochů posílali čas od času do okolních krajín nazdařbůh ty, kteří se projevovali jako nejrozumnější, a ti měli u sebe dýky a potřebnou potravu, jinak nic jiného. Ve dne byli rozptýleni po skryších, kde se schovávali a odpočívali, v noci však vycházeli na cesty a zabíjeli heilóty, které chytili. Často docházeli i do vesnic a usmrcovali nejsilnější a nejzdatnější muže. Tak vypravuje Thúkýdídés ve svém díle o válce peloponnéské, že se ti z heilótů, kteří byli pro svou statečnost od Sparťanů vybráni, ověnčili jako svobodní lidé a obešli chrámy bohů, ale o něco později že všichni zmizeli, ač jich bylo více než dva tisíce a že ani v té době ani později nemohl nikdo říci, jakým způsobem zahynuli. Aristotelés pak zvlášť připomíná, že jákmile eforové nastoupili úřad, vyhlášovali heilótům válku, aby se zavraždění zdělo oprávněné.

I v jiných případech s nimi zacházeli surově a krutě. . . . .

Ale já si myslím, že takovéto ukrutenství se vyskytlo u Sparťanů až později, hlavně po onom velikém zemětřesení, za něhož se prý heilótové s Messéňany na ně obořili, v zemi natropili přemnoho zla a město uvrhli do největšího nebezpečí. Já bych aspoň tak ošklivý zločin, jako je krypteia, nepřičítal Lykúrgovi, soudě z ostatní jeho mírnosti a spravedlnosti o jeho povaze, jíž také svědčil onen božský výrok.

B) Aristoteles, Politika, kniha II., kapitola 9.

V ústavě lakedaimonské a kretské a asi také v ostatních ústavách jest zkoumati dvojí věc, předně, zda vzhledem k nejlepšímu uspořádání jsou tu dány zákony správné či nesprávné, a za druhé, zda je tu něco, co by odporovalo rozvrhu a tvaru ústavy, která jim tane na mysli.

Jest uznanou pravdou, že obec, která má mít dobré zřízení, musí být oproštěna starostí o nutné věci; nelze však snadno určit, jakým způsobem se to má provést. Neboť thessalští penesté se často vzbouřili proti Thessalům, podobně i heiloti proti Lakonům - jsou totiž stále jako na číhané, aby těžili z některých pohrom -; naproti tomu u Kréťanů se ještě nic takového nestalo .....

Škodlivá jest také volná kázeň žen, a to jak zvolené ústavě, tak blahu obce. Neboť jako muž a žena jsou součástí domácnosti, tak zřejmě se má mít za to, že i obec je rozdělena ve dvě skoro stejné části, v obyvatelstvo mužské a ženské, takže jest nutno souditi, že polovice obce nemá zákonitěho řádu v těch ústavách, v nichž poměry žen jsou uspořádány špatně. A to se tam skutečně stalo; poněvadž zákonodárce chtěl celou obec mít mravně otužilou, jednal sice dle toho úmyslu zřejmě při obyvatelstvu mužském, ale o ženy se vůbec nestaral; žijí tam totiž zcela nevázaně a bujně .....

Po tom, co bylo právě uvedeno, obracejí se výtky proti nesrovnalostem v majetku. Část občanů totiž stala se u nich majetníky příliš velkého jmění, část jen zcela malého, a tak se pozemků dostalo jen malému počtu. Než i to jest zákony špatně zařízeno; koupí nebo prodej vlastní půdy prohlásil zákonodárce za nesprávné, a to právem, kdežto možnost darovati ji nebo odkázati ponechal každému na vůli; a přece to nutně vyjde na jedno ať tak či onak .....

.... nápravě překáží také zákon o plození dětí. Neboť zákonodárce v umyslu, aby počet Spartanů byl co největší, snaží se občany pohnouti k tomu, aby plodili co nejvíce dětí; mají totiž zákon, že otec tří synů má být prost vojenské služby a ten, kdo má čtyři, že má být osvobozen od všeho. A přece jest jasno, že při vzrůstající lidnatosti a při takovém rozdělení půdy musí přibývatí lidí chudobných.

Ale i s eforátem je to zařízeno špatně. Tento úřad totiž rozhoduje u nich o nejdůležitějších záležitostech, jeho členové se pak vybírají ze všeho lidu, takže se k tomu úřadu dostanou často lidé velmi chudobní, kteří pro svou chudobu byli prodejní .....

Ale i zařízení úřadu gerontů u nich má své nedostatky. Kdyby totiž jeho členové byli řádní a náležitě byli vychováni v ušlechtilé mužnosti, jistě by každý bez rozpaků uznal, že je to obci ku prospěchu, ačkoli je na pováženu, že doživotně rozhodují v důležitých přích - také soudnost totiž má své stáří, jako je má i tělo -; jsou-li však vychováni tak, že ani sám zákonodárce jim nedůvěřuje jako mužům ne dosti řádným, pak to není bez nebezpečí. Zdá se také, že členové tohoto úřadu bývají úplatní a všechny veřejné záležitosti dělají předmětem milosti .....

Co se týče království, budiž o otázce, zda jest pro obce lépe mít krále či ne, pojednáno jinde; ale jistě by bylo lépe, kdyby každý z králů byl volen ne tak, jak se v dnešní době děje, nýbrž, aby o volbě rozhodoval jeho vlastní život. Jest však zjevno, že ani sám zákonodárce nevěří, že by je dovedl učiniti dokonalými muži. Aspoň jim nedůvěřuje jako mužům ne dosti dobrým a šlechtným; proto se s nimi na cesty vysílali jako průvodci jejich osobní nepřátelé a za blaho obce se pokládalo, když králové nebyli jednotni.

Nesprávně zařídil také společné stolování, tak zvaná difitia, ten, kdo je po prvé zavedl. Neboť schůzky ty mají být uhrazovány spíše z veřejných prostředků, jako na Krétě; ale u Lakonů má přispívati každý, i když někteří jsou zcela chudobní a nemohou uhraditi takové vydání, takže se stává právě opak toho, co zákonodárce zamýšlel .....

Rozvrhu zákonodárce lze vytknouti ještě i to, co vytkl Platon ve svých Záko-
nech, že totiž uspořádání těch zákonů směřuje jen k části ctnosti, a to zdatnosti
válečné; tato totiž je potřebná k nadvládě. Proto také Sparťané žili dobře
a šťastně, dokud vedli válku, jakmile však dosáhli nadvlády, hynuli, poněvadž
neuměli žít ve volném čase a neměli cviku v žádném jiném vyšším způsobu života,
než ve válečnickém .....

Konečně je to u Sparťanů špatné také s obecním pokladem. Neboť pro případ
nevyhnutelné velké války nemají v obecní pokladně nic a daně platí špatně; poně-
vadž půda náleží většinou Sparťanům, nedohlízejí si jeden druhému na odvádění da-
ní. A tak vznikl opak toho, co užitečného zákonodárce zamýšlel: obec učinil chu-
dobnou, soukromníky však zisknými.

Tolik tedy budiž poznamenáno o ústavě lakedaimonské; neboť to jsou asi tak
nejdůležitější výtky, jež jí lze činiti.